

Instytut Pamięci Narodowej - Kraków

<https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/96381,Malopolscy-bohaterowie-wojny-polsko-bolszewickiej-ofiary-zbrodni-katyńskiej-Gen-.html>
26.04.2024, 19:17

Małopolscy bohaterowie wojny polsko-bolszewickiej, ofiary zbrodni katyńskiej. Gen. Stanisław Haller (1872-1940)

W 2020 r. przypada 100. rocznica wojny polsko-bolszewickiej oraz 80. rocznica zbrodni katyńskiej. Te daty naznaczyły losy tysięcy Polaków. W ciągu kolejnych 12 miesięcy przedstawimy historie 12 osób związanych z naszym regionem, które odznaczyły się podczas walk o niepodległość i granice RP, a 20 lat później zginęły z rąk oprawców z NKWD w Katyniu, Charkowie, Miednoje i innych miejscach kaźni.

W styczniu naszym bohaterem był [Mieczysław Smorawiński](#), w lutym [Edward Ralski](#), w marcu [Jan Zienkiewicz](#), w kwietniu przypomnieliśmy [Józefa Serugę](#). Bohaterem maja jest **Stanisław Haller**, generał WP, zasłużony podczas wojny polsko-bolszewickiej.

Stanisław Haller (von Hallenburg) urodził się w 26 kwietnia 1872 r. w rodzinnym majątku w miejscowości Polanka Haller (dziś Polanka Hallera) koło Skawiny, na terenie ówczesnego powiatu podgórskiego. Był stryjecznym bratem gen. Józefa Hallera, późniejszego dowódcy Błękitnej Armii.

Oficer c.k. armii

W 1891 r., po zdaniu matury w Szkole Realnej w Bielsku, Stanisław Haller wyjechał do Drezna, gdzie rozpoczął studia politechniczne. Po ukończeniu zaledwie dwóch semestrów wstąpił jako ochotnik do armii austriackiej. 1 stycznia 1894 r. awansowano go na podporucznika artylerii. Kilka miesięcy później został zawodowym oficerem. Służył w artylerii polowej, od 1898

Gen. Stanisław Haller (1872-1940). Fot. NAC

r. w stopniu porucznika.

Kontynuował edukację wojskową – w 1901 r. ukończył wiedeńską Akademię Sztabu Generalnego. Następnie pełnił służbę w sztabie brygady kawalerii. Wraz z otrzymanym awansem na stopień kapitana, w 1904 r. został dowódcą baterii artylerii polowej. W latach 1907-1912 ponownie był zatrudniony jako oficer sztabowy, początkowo w sztabie korpusu, następnie w sztabie generalnym.

Na raucie u premiera Grabskiego. Gen. Stanisław Haller pierwszy z prawej. Obok prezydent Stanisław Wojciechowski i gen. Władysław Sikorski

Po awansie w 1912 r. na majora przez krótki czas pełnił funkcję szefa sztabu dywizji piechoty. Po upływie pół roku dowództwo przeniosło go w rodzinne strony; został szefem sztabu twierdzy Kraków. Służba Hallera na tym stanowisku trwała do końca 1915 r., a więc zbiegła się z okresem zagrożenia dla Krakowa ze strony wojsk rosyjskich w roku 1914.

Po zakończeniu służby w sztabie twierdzy Kraków, w latach 1916-1918 był zastępcą szefa sztabu korpusu i dowódcą pułku artylerii. Od maja 1918 r. dowodził brygadą artylerii walczącą na froncie włoskim, gdzie zastał go koniec wojny. W wojsku austriackim dosłużył się stopnia pułkownika.

Pogromca Budionnego

W okresie odzyskiwania przez Polskę niepodległości wrócił do ojczyzny i zgłosił się do służby w odradzającym się Wojsku Polskim. Do 20 listopada 1918 r. pełnił funkcję zastępcy komendanta miasta Krakowa. Potem, do 6 lutego 1919 r., był szefem sztabu Okręgu Generalnego Kraków. Stamtąd przeszedł do sztabu generalnego, gdzie początkowo był zastępcą szefa, a następnie został pełniącym obowiązki szefa sztabu.

W realiach trwającej wojny polsko-bolszewickiej Stanisław Haller zajmował się nie tylko pracą sztabową. W przypadku obejmowania przez Piłsudskiego bezpośredniego dowództwa nad operacjami wojskowymi (np. podczas operacji wileńskiej w kwietniu 1919 r. czy wyprawy kijowskiej wiosną 1920 r.), to Stanisław Haller zastępował naczelnego dowódcę, kierując pozostałymi frontami. Sam wziął też udział w wyprawie kijowskiej wiosną 1920 r., pełniąc funkcję szefa ścisłego sztabu marszałka Piłsudskiego.

Po powrocie marszałka do Warszawy Haller pozostał w Żytomierzu, gdzie dowodził armiami Frontu Ukraińskiego. Po reorganizacji frontu i przygotowaniach do obrony przed sowieckim

kontruderzeniem, pod koniec maja 1920 r. wyjechał do stolicy. W 1920 r. otrzymał kolejne awanse: w styczniu – na stopień generała podporucznika, a we wrześniu – generała porucznika.

Przybity nie tylko niepowodzeniami na frontach południowym i litewsko-białoruskim w okresie od maja do lipca 1920 r., lecz także atmosferą sporów politycznych, 20 lipca generał Haller złożył dymisję ze stanowiska p.o. szefa sztabu generalnego. Od razu wystąpił także o przydział do jednostek liniowych. Stał na czele 13. Dywizji Piechoty, wchodzącej w skład 6. Armii Frontu Południowego. Już po kilku tygodniach, w drugiej połowie sierpnia, został wyznaczony na dowódcę grupy operacyjnej, tworzonej przez 13. Dywizję Piechoty i 1. Dywizję Jazdy. Dowodzona przez Hallera grupa odegrała kluczową rolę w zwycięstwie wojsk polskich nad 1. Armią Konną Budionnego podczas bitwy pod Komarowem na Lubelszczyźnie, 30-31 sierpnia 1920 r. Kilkanaście dni później, 12 września, grupa operacyjna gen. Hallera wzięła udział w operacji 3. Armii, mającej na celu uniemożliwienie wojskom sowieckim przegrupowania się i przeprowadzenia kontrofensywy.

20 września 1920 r. gen. Haller stanął na czele 6. Armii (równocześnie zostając członkiem Rady Wojennej), którą poprowadził do jej ostatniej ofensywy. Armia sforsowała Dniestr i po przełamaniu oporu przeciwnika osiągnęła linię Zbrucza.

W 1922 r. Stanisław Haller został odznaczony Orderem Virtuti Militari za rolę, jaką odegrał w pokonaniu armii Budionnego. W uzasadnieniu do wniosku o odznaczenie Piłsudski napisał: „Zwycięstwo to [pod Komarowem], odniesione dzięki energii, przedsiębiorczości i zdolnościom Gen. St. Hallera, należy do pierwszorzędných aktów wojennych z naszej wojny, gdyż niezwyciężony dotąd przez nikogo nieprzyjaciel, został nadłamany moralnie, a odwrotnie – wojska nasze nabrały pewności siebie i ufności zarówno do dowództwa jak i ostatecznego zwycięstwa”.

Na gospodarstwie i w polityce

Po zakończeniu działań wojennych, w latach 1921-1923 gen. Stanisław Haller był inspektorem armii we Lwowie. Został także zweryfikowany w stopniu generała dywizji. W czerwcu 1923 r. zastąpił Piłsudskiego na stanowisku szefa sztabu generalnego. Przez historyków wojskowości Stanisław Haller uznawany jest za faktycznego twórcę i organizatora sztabu, który w ramach wykonywanych obowiązków umiejętnie łączył wiedzę zdobytą w okresie służby w armii austriackiej ze znajomością realiów panujących w odradzającym się Wojsku Polskim.

W grudniu 1925 r. podał się do dymisji. Choć nie została ona przyjęta i Haller formalnie dalej pozostawał szefem sztabu, to w rzeczywistości jego obowiązki pełnił dotychczasowy zastępca, gen. Edmund Kessler. Skierowany na urlop zdrowotny Haller na kilka miesięcy powrócił do rodzinnej miejscowości.

W trakcie przewrotu majowego w 1926 r. opowiedział się po stronie rządu. Na polecenie ministra spraw wojskowych gen. Juliusza Tarnawy-Malczewskiego przybył do Warszawy,

gdzie po raz kolejny objął stanowisko szefa sztabu generalnego. Piastował je jednak zaledwie przez trzy dni. Został zdymisjonowany, następnie poprosił o przeniesienie w stan spoczynku i opuścił stolicę.

Powrócił do podkrakowskiego, rodzinnego majątku. Realizował się nie tylko w prowadzeniu gospodarstwa, ale także angażował się w działalność Akcji Katolickiej oraz Obozu Wielkiej Polski. W 1926 r. opublikował dwie książki: „Naród a armja” oraz „Wypadki warszawskie 12 do 15 maja 1926”. Pisał także artykuły do „Czasu” i „Głosu Narodu”.

Zemsta bolszewików

W obliczu niemieckiej agresji we wrześniu 1939 r. 67-letni gen. Haller zgłosił się do służby, oddając się do dyspozycji naczelnego wodza. Wobec braku przydziału zdecydował się opuścić rodzinny majątek. Dotarł na Kresy Wschodnie, gdzie – po agresji ZSRS na Polskę – został aresztowany. Początkowo był przetrzymywany w Szepetówce na Wołyniu, skąd został wywieziony przez Sowieców do obozu dla polskich oficerów w Starobielsku. W kwietniu 1940 r. zamordowano go w Charkowie strzałem w tył głowy.

Po podpisaniu 30 lipca 1941 r. układu Sikorski – Majski gen. Władysław Sikorski, nie wiedząc jeszcze o wymordowaniu polskich oficerów, wytypował gen. Stanisława Hallera na dowódcę Polskich Sił Zbrojnych w ZSRS. Gdy mimo wielokrotnie podejmowanych starań nie udało się go odnaleźć na terenie Związku Sowieckiego, dowódcą mianowany został gen. Władysław Anders.

5 października 2007 r. prezydent RP Lech Kaczyński pośmiertnie awansował Stanisława Hallera na stopień generała broni.

Tekst Jakub Ryba